

Բայց երբ որ դարնան հետ լսում եմ մարդկանց
 Խնդագին աւետիք, թէ Քրիստոս յարեալ,
 Այս, բոլոր հրապոյրներն ատում եմ սրտանց
 Եւ դարնան բարիքներ մոռանում գիւրաւ:

Ձգում եմ ես կեղծիքն այդ ուրախութեան,
 Եւ տեսնում, որ միայն մի օրուայ համար
 Ամէնքս էլ սուրբ անունն առնում ենք բերան
 Եւ առանց զգացմունքի կրկնում տղայաբար:

Եւ միշտ էլ այդպիսի օրերն աւելի
 Յիշեցնում են ինձ, թէ որքան է պակաս
 Մեզ հոգու զօրութիւն, թէ ինչպէս երկրի
 Ոյժն է մեզ քաշում դէպի վայր հանապաղ ...

Յ. Յովհաննիսեան.

ԻՆՉ ԳԻՏԵՆՔ ՄԵՆՔ Ա. ԳՐԳԻՅ. *

ԺԹ. դարի վերջում քրիստոնէի ձեռքով գրուած մի
 գրքի մէջ պատահաբար կարդացել եմ հետեւեալ ուշա-
 դբութեան արժանի խօսքերը. Յայտնի է, որ Ինքը Քրիս-
 տոս չպատասխանեց «Ինչ է ճշմարտութիւնը» հարցին:

Այսպիսի համարձակ տգիտութիւն ոչ թէ բացառիկ,
 այլ միանգամայն բնական երևոյթ է ժամանակակից
 ինտելիգենցիայի մէջ: Աշխարհի Փրկչի մասին, որ Իւր հա-
 մար ասում էր՝ «Ես եմ ճանապարհ և ճշմարտութիւն և
 կեանք», «Ես ի դոյն իսկ եկեալ եմ յաշխարհ, զի վկա-

* Նեպիւրևի „Что есть истина“ գրքից.

յեցից վասն ճշմարտութեանն» — համարձակ կերպով ասել՝ յայսմի է, որ նա չպատասխանեց «ինչ է ճշմարտութիւնը» հարցին, մինչ նորա ամբողջ կեանքը և նորա բերանից ելած ամէն մի խօսքը ճշգրիտ պատասխան էր այդ հարցի, որով մարդկութեան գերակշռող մեծամասնութիւնը երբէք անկեղծօրէն չի զբաղուել, — ասել այդ, նշանակում է բացարձակապէս յայտարարել, որ Քրիստոս չգիտէր ինչ էր ուսուցանում և քրիստոնեաները չգիտեն ինչի են հաւատում:

Այդ բնորոշ դարձումքը կարող է որոշել ժամանակակից ինտելիգենցիայի անսահման տգիտութեան չափը կրօնական խնդիրների նկատմամբ: Կրօնական տգիտութեան կողմից հաւատացողներից շատերը մեր լուսաւորեալ դարում կարող են համարձակ ձեռք ձեռքի տալ չհաւատացողների հետ:

Գտնել մի մարդ, հիմնաւորապէս ծանօթ ս. Գրքին, սիրով ուսումնասիրած և սրտով ըմբռնած կենդանարար հոգին, շատ դժուար է. նոյն իսկ հոգևորականներից շատերը բաւականանում են սովորաբար մեռցնող տառը անգիր իմանալով. նոքա կարգացել են ս. Գիրքը աչքերով. միտքը պահել է իւր մէջ բռների կոյտեր, բայց սիրտը չի զարթել, թմրած հոգին ոչինչ չի իւրացրել, և նոցա սառն ու անկենդան քարոզի իւրաքանչիւր խօսքից գերեզմանային սառնութիւն է փչում: Նոքա ևս այդ տեսակ տգէտներից են, ըստ որում նրանց համար բնագրի մեռցնող տառը գերադասելի է ամբողջ Յայտնութեան կենդանարար հոգուց: Նոքա գիտեն բնագիրը, բայց չգիտեն թէ ինչպէս են մտածել և զգացել Մովսէս, Եսայի, Երեմիա, Յովհաննէս, Պետրոս, Պօղոս, և ինքը մեր Տէր Յիսուս Քրիստոս. նոքա կարող են ուսուցանել բնագիրը, բայց անկարող են ուսուցանել քրիստոնէաբար մտածել և զգալ:

Շատ քիչ է պատահում, որ ս. Գիրքն ուսումնասիրեն ինքնուրոյն կերպով: Սովորաբար նորա բովանդակութեանը ծանօթանում են այն մտաւոր բանակի հեղինակաւոր անձանց խօսքերից, որոնց աւելի են համակրում. հաւատա-

ցողները՝ գիտնական աստուածաբանների խօսքերից, չհաւատացողները՝ բացասական քննադատութեան հեղինակաւոր ներկայացուցիչների խօսքերից:

Մեր հոգեւոր գրականութեան մէջ չկան այնպիսի ժողովրդական հրատարակութիւններ, որոնց մէջ կարելի լինէր գտնել քրիստոնէական աշխարհահայեացքի լրիւ մեկնութիւն: Իսկ առանց քրիստոնէական աշխարհահայեացքի պարզ հասկացողութեան՝ սրբազան պատմութեան նոյն իսկ ամենամեծ փաստերը կորցնում են իրենց տեական, կենսական նշանակութիւնը: Այդ հասկացողութեան բացակայութիւնն ու կրօնական տեղեկութեանց մի ամբողջութիւն կազմելու անհնարաւորութիւնն է, որ առաջացնում է ժամանակակից քրիստոնեայ ազգերի կեանքի մէջ ամենատխուր երևոյթներից մէկը: Կենդանի հաւատի տեղ, որ չի կարող առանց դործի լինել և պէտք է կապուած լինի ըստ հաւատոյ կեանքի հետ, միլիոնաւոր մարդոց համար բռնում է գէպի սրբազան պատմութեան առանձին փաստերն ու նեցած անկենդան հաւատը, առանց նոյն իսկ ամենափոքր հասկացողութեան այն ներքին, տեական և կենսական նշանակութեան մասին, որ այդ փաստերն ունին հաւատացողի անձնական կեանքի համար: Այսպիսի հանդամանքներում, երբ կրօնը հասկանում են որպէս կոյր հաւատ գէպի սրբազան պատմութեան առանձին փաստերը, զարմանալի չէ որ հաւատի և կեանքի մէջ մեծ վիհ է առաջանում և կրկին շատ կենդանի հաւատ և բարի կամք է հարկաւոր, որ կարելի լինի այդ վիհի վերայ կամուրջ ձգել:

Անհրաժեշտ է, որ պարզ հասկանան թէ կեանքի Գիրքը Աստուծոյ խօսքն է՝ ոչ թէ տեղական և ժամանակաւոր նշանակութիւն ունեցող, այլ համամարդկային և յաւիտենական: Ս. Գիրքի այդ ներքին խորհուրդը հասկանալ անկարելի է առանց հասկանալու նորա ընդհանուր աշխարհահայեացքը. իսկ շատերի համար այդ դժուարացնում են պատմական մանրամասնութիւնները, որոնք գարձնում են մարդու ուշադրութիւնը յաւիտենականից

դէպի ժամանակաւորն ու անցողականը:

Դրխատոնէական աշխարհահայեացքի, իդէալի և բարոյականութեան ինքնուրոյն ուսումնասիրութեան միակ աղբիւրը ս. Գիրքն է: Դիտենք արդեօք «Կեանքի Գրքի» բովանդակութիւնը այնքան, որ կարողանանք ներկայ կեանքի բարդութեանց, մաքի տատանման և անսանձ ազատասիրութեան մէջ գիտակցաբար ապրել ըստ հաւատոյ:

Ինձ թւում է, որ անկեղծօրէն հաւատով ապրել ցանկացողներից իւրաքանչիւր օք կը խոստովանէ համեստութեամբ, որ իրան յայտնի չէ «Կեանքի Գրքի» բովանդակութիւնը իբրև մի կազմակերպուած ամբողջութիւն, և որ իւր ունեցած բոլոր կցկտուր տեղեկութիւնները, աստուածաբանութիւնից և եկեղեցական պատմութիւնից՝ չեն միանում և կազմում մի օրոշ աշխարհահայեացք, օրոշ իդէալ, բարոյականութեան կազմակերպուած սխաւում. ցաւելով կը խոստովանէ և այն, որ չկայ եկեղեցու մի այնպիսի ներկայացուցիչ և աստուածաբան հեղինակ, որին կարողանար անսպասան հաւատով վերաբերուել, կը խոստովանէ հետեւապէս, որ մի ճանապարհ է մնում միայն՝ անկախօրէն ուսումնասիրել Կեանքի Գիրքը, եթէ ուզում է ինքնուրոյնաբար ապրել ըստ հաւատոյ:

Ով չէ ընդունում ս. Գիրքը որպէս Աստուծոյ խօսք, նրա համար ս. Գիրքը մարդկային բանականութեան արդիւնք է, փիլիսոփայական աշխարհահայեացք, որ պաշտօնառապէս ընդունուած է բոլոր քաղաքակիրթ ազգերից: Եւ չեմ կարող ենթադրել, որ մի բանական մարդ, ժըխտելով ս. Գրքի աստուածային ներշնչութիւնը, կարողանայ ընդունել որպէս Աստուածային Յայտնութիւն ուրիշ որ և է գիրք:

Ժխտելով Աստուածային Յայտնութիւնը՝ ոչ հաւատացողը չի կարող մերժել ս. Գիրքը յանուն բացարձակ ճշմարտութեան: Ընդունելով մարդկային բանականութիւնը որպէս բարձրագոյն չափ, չհաւատացողը պէտք է ընդունէ ս. Գիրքը որպէս արդիւնք մարդկային բանականութեան բոլոր այլ փիլիսոփայական աշխարհահայեացքների շար-

քում: Եթէ ս. Գիրքը, որպէս պաշտօնապէս ընդունուած կեանքի հիմք, նորան գիւր չէ դալիս, նա պէտք է հիմնաւորապէս ուսումնասիրէ ս. Գրքի աշխարհահայեացքը, կրօնական և բարոյական բովանդակութիւնը, որպէս զի կարողանայ գիտակցաբար ընդունել և ուրիշներին ցոյց տալ որ և է այլ աշխարհահայեացքի, իդէալի և բարոյականութեան առաւելութիւնը նրանից:

Մերժել ս. Գիրքը որպէս կեանքի հիմք, առանց ցոյց տալու մարդկութեան մի նոր և աւելի լաւ կեանքի հիմք, որ կարելի լինէր գիտակցօրէն գերադասել հնից՝ երեսայական անմտութիւն կը լինէր և պատիւ չէր բերէ ինտելիգենտ, քաղաքակրթուած, բանական լինելու գիտակցութեամբ հպարտ մարդկանց: Նորա ներքին բովանդակութեան անկախօրէն ուսումնասիրութիւնը անսպասան անհրաժեշտութիւն է բոլոր նոցա համար, լինին հաւատացող կամ՝ չհաւատացող, որոնք ուզում են անկախաբար և բանականօրէն ապրել:

Մի արմատացած նախապաշարմունք է, թէ ամբողջ ս. Գիրքը սկզբից մինչև վերջ կարդալը ձանձրալի և ապարդիւն աշխատանք է: Այն ինչ ս. Գիրք կարդալը ոչ թէ միայն ձանձրալի չէ, այլ և վերին աստիճանի հետաքրքրական է և օգտակար: «Կեանքի Գրքի» ներքին բովանդակութիւնը չիմանալը քրիստոնեայ ազգերի ինտելիգենտ մարդկանց համար ամօթաբեր տգիտութիւն է, ըստ որում հէնց նորա մէջ է գտնուում բանականութեան մատչելի ամենից կազմակերպուած աշխարհահայեացքը, ամենաբարձր իդէալը և ամենակատարեալ բարոյականութիւնը:

Հաւատացեալների համար ս. Գիրքը Կեանքի Գիրք է, Աստուծոյ անուտ խօսք, կենդանի ջրի անսպառ աղբիւր: Նորա մէջ բովանդակած Աստուածային արդարութեան յաւիտենական ճշմարտութիւնը մշտական և ընդհանուր նշանակութիւն ունի բոլոր ժամանակների և ամբողջ մարդկութեան համար: Թէ ով է եղել Աստուծոյ կամքի գործիք, ինչպէս էին անուանում նորան, ով է արժանի եղել յայանելու աշխարհին Աստուծոյ այս կամ այն խօսքը, երբ

և ի՞նչ առթիւ է հնչուել այդ խօսքն ի լուր մարդկութեան, այդ բոլորը երկրորդական նշանակութիւն ունի մեզ համար: Մեզ հաւատով, սիրով և երկնային ուրախութեամբ լցնողը Կեանքի Դրքի ներքին ճշմարտութիւնն ու նրա իւրաքանչիւր խօսքի բանականութեան և սրտի համար միանգամայն համոզեցուցիչ լինելն է:

Ուսումնասիրենք ուրեմն ս. Դրքի ներքին բովանդակութիւնը՝ ստուգելու համար, թէ սրբան գիտակցական է մեր ունեցած հաւատը, կամ մեր անհաւատութիւնը:

Մամբրէ վարդ.

ՕՏԱՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻ

Ներկայ տարւոյ լիտարուարի 26-ը Ռուսաց տէրութեան ըստ հպատակների համար ուրախութեան մի աօն էր: Այդ օրը արքայական դահլի ըարձրութիւնից հնչեցին այն անմոռանալի խօսքերը. «Մեր բոլոր այլափառ և այլադաւան հպատակները ազատ են իրենց հաւատը դաւանելու և այդ հաւատոյ կարգերի համաձայն Աստուծուն պաշտելու»:

Ռուսաց մամուլի լրջմիտ մասը շարունակում է ծանրակշիռ խորհրդածութիւններ անել կայսերական մեծ շնորհքի վերաբերմամբ, շարունակում են խոհական ուսումնասիրութեան նիւթ լինել այնպիսի կրօնական խնդիրների, որոնք՝ որչափ կարեւոր նշանակութիւն ունին այլ և այլ դաւանութեան պատկանող քրիստոնեաների համար, նոյնչափ ուշադրութեան արժանի են իրենց հեռեանքներով նաև օրթոդոքս եկեղեցու նկատմամբ: